

## 16. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΘΗΡΑΣ

(Πίν. 119 - 124)

Συνεχιζομένης τῆς ἀνασκαφῆς ἐν Θήρᾳ ἐπὶ τῆς κλιτύος τῆς ΒΑ. Σελλάδας αἱ ἐργασίαι κατὰ τὴν ἐφετινὴν περίοδον διήρκεσαν ἀπὸ 1-12 Δεκεμβρίου. Πρὸθύμιον καὶ χρήσιμον βοήθειαν κατ' αὐτὰς παρέσχεν ὁ νέος ἐπιμελητὴς τῆς Ἐφορείας τῶν ἀρχαιοτήτων τῶν Κυκλάδων κ. Κ. Τσάκος.

Κατὰ τὴν πρώτην στροφὴν τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, ἀριστερὰ τοῦ βράχου, ἔνθα πέρουσιν εἶχεν ἀνευρεθῆ ἡ σώζουσα τοὺς πόδας ἀρχαικοῦ κούρου βάσις (ΠΑΕ 1965, 183), ἀπεκαλύφθη ταφικὸν κρηπίδωμα ἐκ τεσσάρων λαξευτῶν λίθων συνολικοῦ μήκους 1.56 μ. περικλείουσα λάκκον πυρᾶς βάθους 0.70 μ. Ἐντὸς τοῦ στρώματος τῆς πυρᾶς εὐρέθησαν μία ἰωνικὴ κύλιξ, τεμάχια θηραϊκοῦ πίθου φέροντος ὑπογεωμετρικὴν διακόσμησιν (πρβ. ΠΑΕ 1961, 205), μία χαλκῆ περόνη καὶ ἀρκετοὶ χαλκοὶ δακτύλιοι. Δύο ἄλλαι πυραὶ ἐντὸς ἀπλῶν λάκκων ἀνευ ἐξωτερικῆς διαμορφώσεως ἀπεκαλύφθησαν ἀμέσως μετὰ τὴν στροφὴν τῆς ὁδοῦ. Ἡ μία ἔκειτο ἐντὸς ἀβαθοῦς, μόλις 0.20 μ. χαμηλότερον ἀπὸ τὸ λιθόστρωτον, λάκκου, τῆς ἄλλης ὁ λάκκος μήκους 1.85, πλάτους 0.70 καὶ βάθους 0.63 μ. ἦτο πλήρης θηραϊκῆς γῆς καὶ προφανῶς εἶχε χρησιμοποιηθῆ διὰ ταφῆν. Τὰς παρειὰς τοῦ λάκκου ἐσχημάτιζον τοιχαρία ἐκ μικρῶν ἀργῶν λίθων. Ἐκ τῶν πυρῶν τούτων προέρχεται ἀνὰ μία μελαμβραφῆς κύλιξ.

Κατὰ κύριον λόγον ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα διεξήχθη βορειότερον εἰς τὸν χώρον μετὰ τὸ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ἀποκαλυφθέντος λαξευτοῦ τάφου (ΠΑΕ 1961, 204) καὶ τῆς δευτέρας στροφῆς τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ. Εἰς τὴν ἀπότομον κατωφέρειαν τῆς κλιτύος, τῆς ὁποίας τὸ φυσικὸν πέτρωμα φθάνει κατὰ τόπους μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, αἱ πυραὶ εἶναι πυκναὶ εἰς δύο καὶ τρεῖς σειρὰς ἐσωτερικῶς τῆς ὁδοῦ (πίν. 119α.β). Εἰς τὰς 9 καθαρισθείσας πυρᾶς τῶν παρελθόντων ἐτῶν προσετέθησαν ἐφέτος ἄλλαι 10. Αἱ πλεῖσται ἐξ αὐτῶν ἔκειντο ἐντὸς κοιλωμάτων τοῦ φυσικοῦ πετρώματος, τὰ ὁποία εἶχον ἀδρομερῶς λαξευθῆ καί, ὁσάκις ὑπῆρχεν ἀνάγκη, ἡ πρὸς τὴν κατωφέρειαν πλευρὰ ἐκλείετο διὰ χαμηλῶν τοιχαρίων. Πρὸ τῶν δύο ταφικῶν κατασκευῶν πρὸς τὰ ΒΔ. τοῦ λαξευτοῦ τάφου (ΠΑΕ 1961, 204), ὅπου ὑπῆρχεν ἐπίχωσις, οἱ λάκκοι, στενοὶ πάντοτε δι' ἑλλειψιν χώρου, ἦσαν βαθύτεροι, ἄνω τοῦ 1 μ., καὶ τὰ χῶματα πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ συνεκράτει

ἰσχυρὸς τοῖχος ἐκ μεγάλων ἀκανονίστων λίθων (πίν. 120α). Ἐκ τῶν πυρῶν τούτων αἱ μικρότεραι καὶ μᾶλλον ἀβαθεῖς φαίνεται ὅτι ἦσαν προωρισμένα ὄχι διὰ ταφήν, ἀλλὰ διὰ τὴν καῦσιν τῶν νεκρικῶν προσφορῶν. Τὸν ἴδιον χαρακτήρα πιθανώτατα εἶχον καὶ τρεῖς ἄλλαι πυραὶ, αἵτινες ἐκαθαρίσθησαν πρὸς Ν. τοῦ λαξευτοῦ τάφου. Γενικῶς αἱ πυραὶ τῆς περιοχῆς ταύτης ἦσαν ἀπλούστεραι καὶ διακρίνονται ἀπὸ τὰς κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ, καθ' ὅσον δὲν παρουσιάζουν τὴν συνήθη διὰ κρηπιδώματος διαμόρφωσιν τῆς προσόψεως.

Ὅπισθεν τῶν ἀρχαϊκῶν τούτων πυρῶν τοῦ τομέως ἀπεκαλύφθησαν καὶ δύο ταφαὶ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 5ου αἰῶνος. Ἡ πρώτη, ἣτις ἦτο ἐνταφιασμοῦ, ἔκειτο ἐντὸς λοξῆς—διὰ τὴν ἐνκοιλίαν—λαξεύσεως τοῦ σχιστολιθικοῦ βράχου μήκους 1.69, πλάτους 0.60 καὶ βάθους 0.50 μ. Τὰ ὀστέα τοῦ νεκροῦ ἦσαν διαλελυμένα, ἀλλ' εἰδείκνυον ὅτι εἶχε ταφῆ ἔχων τὴν κεφαλὴν πρὸς Ν. Ἐντὸς τοῦ τάφου εὐρέθησαν δύο ἐγχωρίου κατασκευῆς πυξίδες καὶ δύο μικραὶ χαλκαὶ λαβαί. Ἐπάνω ἀπὸ τὰς πλάκας, αἱ ὁποῖαι ἐκάλυπτον τὸ ἄνοιγμα τοῦ τάφου, εὐρέθησαν ἐπίσης κατὰ χώραν εἰς μικρὸς ἐρυθρόμορφος γαμικὸς λέβης καὶ δύο ἀρναλλοειδεῖς λήκυθοι. Ἡ ἄλλη ταφή ἦτο καύσεως, τῆς ὁποίας ἡ τέφρα εἶχε περισυλλεγῆ ἐντὸς κυπριακοῦ ἀμφορέως (πίν. 120β)—εἶναι ὁ δεύτερος, ὅστις ἀνευρέθη εἰς τὴν Σελλάδα—ἀποτεθέντος ἐντὸς μεγάλου λάκκου ἐν μέρει λαξευθέντος ἐντὸς τοῦ βραχώδους ἐδάφους καὶ ἐν μέρει κλειομένου διὰ τοίχων, ὁ ὁποῖος εἶχε πληρωθῆ διὰ κισήρεως. Δύο μεγάλοι λίθοι ἐν εἴδει τραπέζης ἀπετέλουν τὴν ὄρατὴν κάλυψιν τοῦ τάφου. Παρ' αὐτοὺς εἶχε πάλιν τοποθετηθῆ καὶ στερεωθῆ διὰ μικρῶν λίθων εἰς ὠραίος ἐρυθρόμορφος γαμικὸς λέβης φέρων παράστασιν σκηνῆς γυναικωνίου. Δυστυχῶς ἔνεκα τῆς μικρᾶς ἐπιχώσεως τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ ἀγγείου δὲν διεσώθη (πίν. 120γ καὶ 121α).

Ἐκ τῶν κατὰ μῆκος τοῦ δευτέρου τμήματος τῆς ὁδοῦ ταφικῶν κατασκευῶν ἐσκάφη μόνον μία πρὸς Ν. τοῦ λαξευτοῦ τάφου. Τὸ ἐξωτερικὸν κρηπίδωμα ἀπετελεῖτο ἀπὸ πέντε λαξευτοῦς λίθους ἐξ ἐρυθροῦ ἀνδρασίτου συνολικοῦ μήκους 1.90 μ. Ἐκ τοῦ δευτέρου δόμου σώζεται εἰς μόνον λίθος, ἐὰν δὲ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἐδάφους, πιθανῶς ὑπῆρχεν ἀρχικῶς πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων καὶ τρίτος δόμος. Ὅπισθεν τῆς κατασκευῆς ταύτης ἐκαθαρίσθη ἐπιμήκης λάκκος διαστάσεων 1.61 πρὸς 0.50 μ. ἔσκαμμένος ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ πετρώματος καὶ σκληρῶν χωμάτων (πίν. 121β). Ὁ πιθμῆν, ἔνθα εἶχε λάβει χώραν ἡ καῦσις τοῦ νεκροῦ, ἔκειτο εἰς βάθος 1.30 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν πλευράν. Ἐντὸς στρώματος πυρᾶς πάχους 0.20 μ. εὐρέθησαν ὀλίγα λείψανα ὀστέων καὶ τεμάχια μιᾶς μελαμβροῦς κύλικος, μιᾶς κορινθιακῆς κοτύλης καὶ τινα ἄλλα μικρῶν ἀγγείων.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ νεκροταφείου τῆς Θήρας εὐρίσκονται γενικῶς εἰς τὴν ἐπίχωσην καλῆς ποιότητος ὄστρακα ἀγγείων (βλ. ΠΑΕ 1961, 206), τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ προέρχονται ἀπὸ προσφορᾶς, αἵτινες εἶχον ἀποτεθῆ ἔξω τῶν τάφων, χωρὶς νὰ ὑποστοῦν καῦσιν. Πλὴν τῶν δύο γαμικῶν λεβήτων, ὧν ἔγινε μνεῖα ἀνωτέρω, ἀπεκαλύφθη καὶ τρίτη τοιαύτη προσφορὰ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ὑπεράνω τοῦ προηγουμένου τάφου, ἀνίκουσα εἰς ἄλλην ταφικὴν κατασκευὴν, ἣτις δὲν ἠνοίχθη. Ἐντὸς ἑνὸς ἀκανονίστου τετραπλεύρου ἐκ μεγάλων λίθων διαστάσεων 0.50 πρὸς 0.30 μ. εἶχον τοποθετηθῆ εἰς μελανόμορφος κρατῆρ κορινθιακοῦ τύπου, ἐν θηραϊκὸν πινάκιον καὶ τρίτον μικρὸν ἀγγεῖον. Δυστυχῶς καὶ πάλιν τοῦ κρατῆρος, ὅστις ἦτο τοποθετημένος ἀνὰστροφα, εἶχε παρασυρθῆ τὸ μεγαλύτερον τμήμα καὶ διεσώθη μόνον τὸ περιγεῖλωμα (πίν. 122α) καὶ μέρος τοῦ ὤμου φέροντος ζώνην μετὰ παραστάσεων σειρήνος, πτηνῶν καὶ ἄλλων ζώων.

Παραλλήλως συνεχίσθη καὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ λιθοστρώτου τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, ἡ ὁποία, μετὰ τὸ ἀποκαλυφθῆν κατὰ τὴν περυσινὴν ἀνασκαφὴν τμήμα, διαγράφει δευτέραν στροφὴν καὶ φαίνεται νὰ προχωρῆ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ σπηλαίου κάτω ἀπὸ τὸν ὑψηλὸν βράχον τοῦ Ἀγ. Στεφάνου. Τὸ μετὰ τὴν δευτέραν στροφὴν τμήμα ἀπεκαλύφθη εἰς μῆκος 20 μ. Τὸ ἐπίπεδον τοῦ λιθοστρώτου πλησιάζει βαθμηδὸν κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν του πλευρὰν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ὥστε αἱ συνήθεις κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ ταφικαὶ κατασκευαὶ δὲν ἀνεφάνησαν καὶ πιθανῶς ἔλειπον ἐξ ἀρχῆς.

Εἰς τὸν χώρον μετὰ τῶν δύο σκελῶν τῆς ὁδοῦ εἶχον εὐρεθῆ πέρυσι δύο ταφαὶ τοῦ 5ου αἰῶνος (ΠΑΕ 1965, 186). Ἐφέτος εἰς εὐθείαν γραμμὴν πρὸς αὐτὰς ἀπεκαλύφθησαν τέσσαρες ἀρχαῖκαὶ πυραὶ καὶ δύο ἄλλαι κλασσικῶν χρόνων ταφαί. Ἡ εὐθυγράμμισις πιθανῶς δὲν εἶναι τυχαία καὶ σχετίζεται πρὸς ὑπάρχοντα δρομίσκον διακλαδούμενον ἐκ τῆς κυρίας ὁδοῦ. Αἱ πυραὶ ὀριζόμεναι διὰ προχείρων τοιχαρίων μικρὸν βάθος εἶχον καί, μολονότι εὐρέθησαν λείψανα ὄστων, φαίνεται ὅτι δὲν ἦσαν ταφικοῦ χαρακτῆρος. Ἀπέδωσαν ἱκανὸν ἀριθμὸν ἀγγείων καὶ μίαν κύλικα μικρῶν καλλιτεχνῶν (πίν. 122β). Αἱ δύο κλασσικαὶ ταφαὶ νοτιώτερον εὐρίσκοντο εἰς ὀρθογώνιον κατασκευὴν ἐκ μεγάλων λίθων μήκους 1.63 καὶ πλάτους 1.15 μ. Ἐντὸς τοῦ ὀρθογωνίου ἴσταντο δύο κυβόλιθοι φέροντες τὰς ἐπιγραφὰς ΘΕΑΝΟΣ καὶ ΙΠΠΩΝΑΣΣΑΣ (πίν. 123α). Ὑποκάτω, καλυπτόμενος διὰ πλακοειδῶν λίθων, ὑπῆρχε λάκκος ἐνταφιασμοῦ μήκους 1.64 καὶ πλάτους 0.44 μ. πλήρης πάλιν κισήρεως. Τὰ κτερίσματα ἦσαν μία ἀρναλλοειδῆς λήκυθος καὶ μία κοτύλη μελαμβαφῆς. Ἡ δευτέρα ταφή ἦτο καύσεως. Εἰς ἀπόστασιν 0.95 μ. πρὸ τοῦ ἔξωτερικοῦ τοιχαρίου καὶ εἰς βάθος 0.65 μ. εὐρέθησαν τὰ τεμάχια μεγάλης ὕδριας περιεχούσης τὰ ὄστα τῆς δευτέρας ταφῆς. Ἡ ὕδρια εἶχε στερεωθῆ ἔξωτερικῶς καὶ καλυφθῆ διὰ λίθων (πίν. 123β).

Τὰ ἄλλα κινητὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς ἦσαν τὰ γνωστὰ πλέον ἐκ τῶν προηγουμένων περιόδων: μελαμβαφεῖς κύλικες ἀττικάι καὶ ἰωνικάι (πίν. 122γ καὶ 124γ), ὀλιγώτεροι κορινθιακαὶ κοτύλαι, μελανόμορφοι σκύφοι, ὡς καὶ δύο χαλκᾶ ψέλλια. Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων τῆς ἐπιχώσεως συχνὰ ἦσαν τὰ τεμάχια ἀρχαϊκῶν θηραϊκῶν πινακίων (πίν. 124α). Εὐρέθησαν ἐπίσης ἐν ἰωνικὸν εἰδῶλιον Σιληνοῦ (πίν. 124β) καὶ ἀρκετὰ τεμάχια συνανήκοντα καὶ συμπληροῦντα τὸν πρὸ πενταετίας ἀνευρεθέντα μελανόμορφον κρατῆρα μετὰ παραστάσεων ἐφορμώντων πολεμιστῶν (ΠΑΕ 1961, 206).

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ



α. Ἀποψις τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς  
Σελλάδας Θήρας.



β. Ἀποψις τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς  
Σελλάδας Θήρας.



α. Πυραί παρά την οδόν.



β. Κυπριακός ἀμφορεύς.



γ. Ταφή τοῦ 5ου αἰῶνος.



α. Ταφή του 5ου αιώνας.



β. Ἀρχαϊκή ταφικὴ κατασκευή.



α. Χείλος μελανομόρφου κρατήρος.



β. Κύλιξ μικρῶν καλλιτεχνῶν.



γ. Ἴωνικαὶ κύλικες.





α. Τάφος του 4ου αιώνας.



β. Ταφή καύσεως του 4ου αιώνας.



α. Τεμάχιον θηραϊκού πινακίου.



β. Πήλινον ειδώλιον Σιληνού.



γ. Μελαμβαφής κύλιξ.